

सौ.सायली तेजस पुंड

विषय: आपत्ती व्यवस्थापन

इयत्ता: १० वी विज्ञान

आपत्ती म्हणजे काय?

व्याख्या: अचानक उद्भवणाऱ्या संकटामुळे राष्ट्राची किंवा समाजाची मोठ्या प्रमाणात जीवित, आर्थिक आणि सामाजिक हानी होते, त्याला 'आपत्ती' म्हणतात. आपत्ती या अनपेक्षित असतात आणि त्यांचे परिणाम दीर्घकालीन असतात.

आपत्तींचे प्रकार

आपत्तींचे मुख्य तीन प्रकार पडतात:

1. भू-भौतिक (Geophysical):
भूकंप, ज्वालामुखी, पूर, दुष्काळ.

2. जैविक (Biological):
साथीचे रोग (उदा. कोरोना, फ्लू), कीड लागणे.

3. मानवनिर्मित (Man-made): युद्ध, आग, गॅस गळती, बॉम्बस्फोट.

आपत्तीचे परिणाम (Effects of Disaster)

आर्थिक मालमत्तेचे नुकसान, उद्योगावर परिणाम.

सामाजिक: स्थलांतर, सोयी-सुविधांचा अभाव.

पर्यावरणीय: प्रदूषण, जैवविविधतेचा ऱ्हास.

वैद्यकीय: जखम होणे, प्राणहानी, मानसिक धक्का.

आपत्ती व्यवस्थापन म्हणजे काय ?

आपत्तींना तोंड देण्यासाठी नियोजन करणे, प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करणे आणि निवारण करणे म्हणजे आपत्ती व्यवस्थापन होय.

उद्दिष्ट: मानवी हानी कमी करणे आणि जनजीवन पूर्वपदावर आणणे.

आपत्ती व्यवस्थापन चक्र (Disaster Management Cycle)

हे चक्र मुख्यत्वे दोन भागात विभागलेले असते:

1. आपत्तीपूर्व व्यवस्थापन: जोखीम ओळखणे, पूर्वसूचना देणे, सराव (Mock drill) करणे.
2. आपत्तीपश्चात व्यवस्थापन: बचाव कार्य, मदत कार्य,

आपत्ती व्यवस्थापनातील महत्त्वाचे टप्पे

निवारण (Mitigation): आपत्तीचा धोका कमी करणे.

सज्जता (Preparation): प्रतिसाद देण्यासाठी तयार राहणे.

प्रतिसाद (Response): आपत्तीच्या वेळी तातडीने मदत करणे.

पुनरुत्थान (Recovery): पुन्हा उभे राहणे.

जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण

जिल्ह्याचा आपत्ती व्यवस्थापन प्रमुख हा जिल्हाधिकारी (Collector) असतो.

आपत्तीच्या वेळी जिल्हा स्तरावर सर्व विभागांमध्ये समन्वय राखण्याचे काम हे प्राधिकरण करते.

प्रथम उपचार

आपत्तीच्या वेळी जखमींना डॉक्टर येण्यापुर्वी जी तत्काळ मदत केली त्याला तत्काळ मदत म्हणतात. त्याला प्रथम उपचार म्हणतात.

प्रथमोपचारातील कृती (Methods of First Aid)

रक्तस्त्राव: जखमेवर दाब देणे.

भाजणे: थंड पाण्याचा वापर करणे.

हाड मोडणे: त्या भागाला आधार देऊन हालचाल थांबवणे (Splinting).

विषबाधा: उलटी करण्याचा प्रयत्न करणे किंवा तात्काळ दवाखान्यात नेणे.

a

b

c

d

e

f

प्रथमोपचार पेटी (First Aid Kit)

प्रत्येक घरात किंवा शाळेत प्रथमोपचार पेटी असणे आवश्यक आहे.
त्यात खालील गोष्टी असाव्यात:

बँडेज, कापूस, चिकटपट्टी.डेटॉल किंवा सॅव्हलॉन.

थर्मामीटर, कैची.पेनकिलर्स आणि मलम.

रंगीत तालीम (Mock Drill)

आपत्तीच्या प्रसंगाला तोंड देण्यासाठी केलेली प्रत्यक्ष तयारी म्हणजे 'मॉक ड्रिल'.

याद्वारे लोकांची सज्जता, प्रतिसादाचा वेग आणि त्रुटी तपासल्या जातात.

उदा: अग्निशमन दलाने घेतलेली आग विझवण्याची तालीम.

संकलन

अफवा पसरवू नका.

आपत्ती व्यवस्थापन कक्षाशी
(उदा. १००, १०१, १०८) संपर्क साधा.

गरजूंना अन्न, पाणी आणि निवारा पुरवण्यात मदत करा.

सुरक्षिततेच्या नियमांचे पालन करा.

उपयोजन

आपत्तीपुर्व कार्यवाही करणे.

आपत्ती दरम्यान कार्यवाही करणे.

आपत्तीनंतरची कार्यवाही करणे.

गृहपाठ

तुम्हाला माहित असलेल्या कोणत्याही पाच आपत्ती
सांगा

Thank You

